

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ЗБУТОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВУГЛЕДОБУВНИХ ПІДПРИЄМСТВ

*Дослідження виконано в рамках науково-дослідної роботи ІЕП НАН України
«Розвиток публічно-приватного партнерства у процесі модернізації вугільної промисловості
та теплової енергетики» (№ держреєстрації 0115U001638)*

Постановка проблеми. Дослідження показують, що в сучасних умовах господарювання актуальними залишаються проблеми вдосконалення організації збутової діяльності вугледобувних підприємств з урахуванням нестабільності попиту на вугілля. Про це опосередковано свідчить збільшення обсягів залишків вугілля на складах вугледобувних і вуглепереробних державних підприємств України.

Спостерігається тенденція зростання витрат на організацію збутової діяльності. За оцінками фахівців, витрати на забезпечення збуту готової продукції в структурі логістичних витрат ряду підприємств в Україні становлять до 8% [1, с. 35]. Разом з тим, згідно з результатами дослідження європейської промисловості виявлено, що частка витрат на організацію збуту становить, як правило, 5–10% вартості продажів [2, с. 271]. При цьому, за розрахунками експертів, економія витрат на організацію збутової діяльності підприємства за рахунок скорочення витрат на реалізацію продукції споживачам становить 20% [3, с. 19].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З аналізу наукових економічних джерел виявлено, що вченими приділяється значна увага оцінюванню ефективності господарської діяльності підприємств різних галузей та обґрунтуванню й систематизації переліку показників оцінки їх збутової діяльності [4–13].

Для оцінки ефективності управління збутовою діяльністю сільськогосподарських підприємств доцільним є використання такої системи показників: «зростання обсягу збуту; зростання доход від реалізації; зміна рівня рентабельності продажу; визначення середнього значення показників ефективності реалізації продукції» [14, с. 122].

На думку науковців, «важливим аспектом оцінки збутової діяльності на підприємстві є оцінка прибутковості системи збуту, що спрямована на виявлення найбільш прибуткових груп товарів і є базою для розробки стратегії позиціонування (репозиціонування) товарного асортименту підприємства, а також передбачає виявлення рентабельних структурних одиниць» [15, с. 101].

На основі аналізу наукових публікацій узагальнено основні положення вчених і фахівців:

– розглянуто підходи до оцінки збутової діяльності підприємств та моделі стратегічного аудиту

системи збуту, процесу дослідження споживачів і тактичного аудиту системи збуту [16];

– сформовано концептуальні підходи до оцінки економічної ефективності збутової діяльності переробних підприємств, обґрунтовано перелік показників оцінки ефективності збутової діяльності за ресурсним і витратним підходами та визначено методологічну сутність розрахунку показників економічної ефективності системи збуту підприємств [17, с. 26, 27];

– запропоновано послідовність оцінки ефективності управління збутовою діяльністю аграрного підприємства: визначення позицій підприємства на ринку; оцінка ефективності збутових стратегій; оцінка економічної ефективності управління збутовою діяльністю; аналіз ступеня досягнення цілей у сфері маркетингу [18, с. 93];

– удосконалено методику аналізу ефективності збутової діяльності промислового підприємства шляхом її доповнення розрахунковими показниками екстенсивного та інтенсивного розвитку збутової діяльності, що забезпечить оцінку її стану та динаміки [19, с. 207];

– розроблено схему формування цілей і завдань з побудови ефективної збутової політики сільськогосподарських підприємств [15, с. 102].

Дослідження показали, що на даному етапі виникає необхідність здійснення оцінки ефективності збутової діяльності вугледобувних підприємств України з метою розробки комплексу заходів з удосконалення їх функціонування за рахунок скорочення витрат на збут. Це й обумовило вибір теми даного наукового дослідження.

Мета даної роботи – оцінка динаміки показників збутової діяльності вугледобувних підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз економічних показників діяльності підприємств вугільної промисловості, який проведено фахівцями Міністерства енергетики та вугільної промисловості України, показав, що у 2006–2015 рр. обсяги видобутку вугілля в країні скоротилися на 50,5% у результаті зменшення обсягів видобутку коксівного вугілля на 72,4% та енергетичного на 37,3%. Обсяги видобутку вугілля на державних вугледобувних підприємствах, які підпорядковані Міністерству енергетики та вугільної промисловості України, знизилися на 56,2% (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка обсягів видобутку вугілля в Україні

Роки	Загальний обсяг видобутку вугілля в Україні, тис. т	Обсяг видобутку коксівного вугілля, тис. т	Обсяг видобутку енергетичного вугілля, тис. т	Обсяг видобутку вугілля підприємствами, підпорядкованими Міненерговугілля України, тис. т
2006	80254,1	30121,2	50132,9	46385,5
2007	75538,7	28479,4	47059,3	42193,3
2008	77802,2	26820,5	50981,7	45681,7
2009	72303,1	25773,4	46529,7	38440,3
2010	75231,0	24182,1	51048,9	38450,1
2011	81991,4	25022,1	56969,3	38429,5
2012	85946,0	24823,5	61122,5	24877,7
2013	83697,5	23724,5	59973,0	24147,2
2014	64995,3	16139,3	48856,0	22145,4
2015	39744,7	8325,1	31419,6	20309,5
Темпи змін, %	49,5	27,6	62,7	43,8

Складено за даними Міністерства енергетики та вугільної промисловості України.

Обсяг споживання вугілля зменшився за 2012–2015 рр. на 53,2%, або з 61,2 до 28,6 млн т. При цьому частка обсягу споживання вугілля теплоелектростанціями становила 52,7% загального обсягу споживання вугілля в Україні. У 2006–2015 рр. спостерігалася тенденція скорочення загального обсягу готової вугільної продукції в Україні на 36,1% – з 56,2 до 35,9 млн т, обсягу товарної вугільної продукції – на 35,8%, або з 55,6 до 35,7 млн т, реалізованої вугільної продукції – на 35,1%, або з 55,7 до 36,1 млн т.

Як показує аналіз, обсяг готової вугільної продукції державних вугледобувних підприємств, які підпорядковані Міністерству енергетики та вугільної промисловості України, зменшився за 2006–2015 рр. на 52,7%, обсяг товарної вугільної продукції – на 52,5%, реалізованої вугільної продукції – на 58,4% (табл. 2).

Обсяг готової вугільної продукції ДП «Красноармійськвугілля» скоротився за 2006–2015 рр. на 75,3%, ДП «ВК «Краснолиманська» – на 45,7%. На ДП «Селидіввугілля», навпаки, спостерігалася тенденція зростання обсягу готової вугільної продукції на 23,4%, на ПАТ «Шахтоуправління «Покровське» – на 44%. За аналізований період обсяг товарної вугільної продукції ДП «Красноармійськвугілля» зменшився на 76%, ДП «ВК «Краснолиманська» – на 45,7%, ДП «Селидіввугілля», навпаки, збільшився на 24,1%, на ПАТ «Шахтоуправління «Покровське» – на 44%.

Таблиця 2

Динаміка обсягів готової, товарної та реалізованої вугільної продукції державних підприємств, які підпорядковані Міністерству енергетики та вугільної промисловості України

Роки	Обсяг готової вугільної продукції, тис. т	Обсяг товарної вугільної продукції, тис. т	Обсяг реалізованої вугільної продукції, тис. т
2006	32146,0	31619,8	31759,1
2007	28552,0	28150,5	28157,6
2008	28416,1	28010,9	27650,2
2009	25409,1	25031,8	25387,2
2010	25082,1	24686,6	24354,2
2011	25292,3	24979,0	24736,4
2012	17776,5	17499,3	17409,6
2013	17995,6	17750,2	15874,1
2014	16545,2	16324,9	14474,0
2015	15211,6	15014,0	13197,4
Темпи змін, %	47,3	47,5	41,6

Складено за даними Міністерства енергетики та вугільної промисловості України.

Обсяг реалізованої вугільної продукції ДП «Красноармійськвугілля» знизився на 70,5%, ДП «ВК «Краснолиманська» – на 47,1%, ДП «Селидіввугілля» – на 10,2%. За 2006–2015 рр. спостерігалася тенденція зростання обсягу реалізованої вугільної продукції на приватних вугледобувних підприємствах. Так, на ПАТ «Шахтоуправління «Покровське» цей показник збільшився на 46,8% (табл. 3).

Таблиця 3

Динаміка обсягів готової, товарної та реалізованої вугільної продукції в розрізі вугледобувних підприємств

Вугледобувні підприємства	Обсяг готової вугільної продукції, тис. т		Обсяг товарної вугільної продукції, тис. т		Обсяг реалізованої вугільної продукції, тис. т	
	2006 р.	2015 р.	2006 р.	2015 р.	2006 р.	2015 р.
ДП «Красноармійськвугілля»	1033,2	255,3	998,0	239,4	998,3	294,2
ДП «Вугільна компанія «Краснолиманська»	1361,9	739,7	1358,1	737,2	1348,3	713,3
ДП «Селидіввугілля»	1412,7	1743,8	1395,8	1732,4	1395,7	1253,3
ПАТ «Шахтоуправління «Покровське»	6487,4	9343,6	6487,4	9343,6	6511,4	9556,4

Складено за даними Міністерства енергетики та вугільної промисловості України.

У 2006–2015 рр. спостерігалась тенденція значного скорочення попиту на вугілля. У зв'язку з цим загальний обсяг залишків вугілля в Україні зріс у 2,7 раза, або з 1008,1 до 2757,9 тис. т, обсяг залишків вугілля, які готові до відвантаження, – в 7,5 раза, або з 698,2 до 5213,4 тис. т.

За цей період обсяг залишків на складах державних вуглевидобувних та вуглепереробних підприємств, які підпорядковані Міністерству енергетики та вугільної промисловості України, та обсяг залишків, готових до відвантаження, збільшилися в 2,2 раза (табл. 4).

Таблиця 4

Динаміка обсягу залишків вугілля на складах вугледобувних та вуглепереробних підприємств України

Роки	Обсяг залишків вугілля на складах, тис. т	Обсяг залишків вугілля, які готові до відвантаження, тис. т
2006	904,2	698,2
2007	1188,8	682,3
2008	2315,8	1236,4
2009	1979,4	1086,2
2010	2640,0	1638,1
2011	2411,7	1653,4
2012	2114,8	1335,6
2013	1938,8	1398,0
2014	1968,1	1463,3
2015	1997,8	1531,6

Складено за даними Міністерства енергетики та вугільної промисловості України.

Обсяг залишків вугілля, готового до відвантаження, суттєво зріс на державних вугледобувних підприємствах: на ДП «Красноармійськвугілля» – в 31,8 раза, на ДП «Селидіввугілля» – в 9,5 раза.

Отже, аналіз показав, що у 2006–2015 рр. на державних вугледобувних підприємствах в Україні спостерігалась тенденція спаду обсягів видобутку вугілля, товарної та реалізованої вугільної продукції, і, навпаки, значного збільшення обсягів залишків вугілля на складах підприємств.

На основі фактичних даних обсягів готової вугільної продукції, товарної та реалізованої вугільної продукції, залишків вугілля ДП «Селидіввугілля» розраховано коефіцієнт варіації цих показників (V) як відношення середньоквадратичного відхилення

(σ) до середньої арифметичної величини показника (x_{cp}) (табл. 5). Чим більше значення коефіцієнта варіації, тим більша мінливість ознаки. Якщо коефіцієнт варіації менше 33%, то така сукупність вважається однорідною.

Таблиця 5

Показники варіації обсягів готової, товарної та реалізованої вугільної продукції, залишків вугілля на прикладі ДП «Селидіввугілля»

Показники	Розрахункові показники		
	x_{cp} , тис. т	σ , тис. т	V, %
Обсяг готової вугільної продукції	1273,8	347,4	27,3
Обсяг товарної вугільної продукції	1258,2	349,0	27,7
Обсяг реалізованої вугільної продукції	1137,4	226,6	19,9
Обсяг залишків вугілля на складах	42,3	26,5	62,6

Авторські розрахунки.

За розрахунками, коефіцієнт варіації обсягу залишків вугілля становить 62,6%, що майже в 3 раза перевищує значення коефіцієнта варіації обсягу реалізованої вугільної продукції (19,9%) і в 2,3 раза більше значення коефіцієнтів варіації обсягів готової (27,3%) та товарної вугільної продукції (27,7%). Це означає: фактичні дані обсягів готової вугільної продукції, товарної та реалізованої вугільної продукції є однорідними сукупностями, оскільки значення коефіцієнтів варіації цих показників менше 33%.

Фактичні дані залишків вугілля на складах ДП «Селидіввугілля» є неоднорідною сукупністю, оскільки значення коефіцієнта значно перевищує нормативне значення 33%.

Характерною ознакою цього показника є великий рівень мінливості та суттєві коливання, тобто спостерігається тенденція постійних змін кон'юнктури ринку вугілля. Відчутне збільшення та коливання обсягів залишків вугілля свідчать про катастрофічний стан галузі у 2006–2015 рр. у сфері реалізації вугільної продукції

За обсягами товарної вугільної продукції ДП «Селидіввугілля» та залишків вугілля, готових до відвантаження, за коефіцієнтом кореляції рангу Спірмена визначається тіснота (сила) і напрям кореляційного зв'язку між двома змінними (табл. 6).

Таблиця 6

Дані для розрахунку коефіцієнта рангової кореляції

Обсяг товарної вугільної продукції X, тис. т	Обсяг залишків вугілля, які готові до відвантаження Y, тис. т	До розрахунку коефіцієнта рангової кореляції			
		ранги		різниця рангів $d = x - y$	квадрат різниці рангів d^2
		x	y		
1395,8	4,2	7	1	6	36
1111,3	9,0	4	2	2	4
897,7	27,2	3	3	0	0
771,6	27,3	1	4	-3	9
792,5	99,4	2	10	-8	64
1162,1	49,6	5	7	-2	4
1369,8	64,4	6	9	-3	9
1655,4	54,9	8	8	0	0
1693,5	46,7	9	6	3	9
1732,4	39,8	10	5	5	24

Авторські розрахунки.

Таблиця 7

Собівартість і ціна 1 тонни товарної вугільної продукції

Роки	Собівартість 1 т товарної вугільної продукції, грн	Ціна 1 т товарної вугільної продукції, грн	Збитковість (–) вуглевидобутку, %
2006	337,16	245,77	–27,1
2007	442,76	296,01	–33,1
2008	609,34	453,89	–25,5
2009	728,14	441,93	–39,3
2010	850,78	550,90	–35,2
2011	989,39	629,74	–36,4
2012	1217,35	550,55	–54,8
2013	1352,88	491,91	–63,6
2014	1592,70	511,90	–67,9
2015	1875,10	532,70	–71,6

Складено за даними Міністерства енергетики та вугільної промисловості України.

Коефіцієнт рангової кореляції Спірмена є непараметричною мірою статистичної залежності між двома змінними. За ним оцінюється, наскільки задовільним може бути відношення між двома змінними за допомогою монотонної функції. Цей коефіцієнт розраховується за формулою:

$$r = 1 - \frac{6 \sum d^2}{N(N^2 - 1)},$$

де d^2 – сума квадратів різниці рангів;

N – кількість спостережень.

З використанням даних табл. 6 і за формулою маємо $r=0$. Отже, між обсягами товарної вугільної продукції та залишків вугілля, готових до відвантаження, відсутній лінійний зв'язок.

Обсяг товарної вугільної продукції в оптових цінах державних підприємств, які підпорядковані Міністерству енергетики та вугільної промисловості України, зріс за 2006–2011 рр. на 101,8%, а з 2012 р. почав скорочуватися. У 2015 р. цей показник знизився на 48,3% порівняно з 2011 р. Аналогічна ситуація спостерігалася й з обсягом реалізованої вугільної продукції в оптових цінах: за 2006–2011 рр. значення даного показника збільшилося на 97%, а за 2011–2015 рр. зменшилося на 47,3%.

Організація збуту продукції справляє певний вплив на кінцеві показники господарської діяльності підприємств – собівартість, ціну продукції, а відтак на рентабельність підприємств. У 2006–2015 рр. спостерігалось зростання збитковості вуглевидобутку в державному секторі галузі в Україні. В 2006 р. цей показник склав 27,1%, в 2011 р. – 36,4, а в 2015 р. – 71,6% (табл. 7).

У цілому по Україні збитковість вуглевидобутку становила в 2015 р. 61% (у 2006 р. – 24,3%, у 2013 р. – 53,2%, у 2014 р. – 57,3%). У 2015 р. собівартість 1 т товарної вугільної продукції по Україні перевищувала ціну 1 т товарної вугільної продукції в 2,6 раза (у 2006 р. і в 2011 р. – в 1,3 раза).

Як показує аналіз, у 2006–2015 рр. спостерігається тенденція зростання збитковості вуглевидобутку на вугледобувних підприємствах України: на ДП «Красноармійськвугілля» цей показник збільшився на 37%, ДП «ВК «Краснолиманська» – на 10,7%, ДП «Селидіввугілля» – на 46,2%. За цей період на ПАТ «Шахтоуправління «Покровське» ситуація погіршилася: якщо в 2006 р. рентабельність становила 27,8%, то в 2015 р. збитковість вуглевидобутку складала 1,4% (табл. 8).

Таблиця 8

Динаміка собівартості та ціни 1 тонни товарної вугільної продукції в розрізі вугледобувних підприємств

Вугледобувні підприємства	Собівартість 1 т товарної вугільної продукції, грн		Ціна 1 т товарної вугільної продукції, грн		Збитковість (–) вуглевидобутку, %	
	2006 р.	2015 р.	2006 р.	2015 р.	2006 р.	2015 р.
ДП «Красноармійськвугілля»	385,09	2002,72	274,17	685,91	–28,8	–65,8
ДП «Вугільна компанія «Краснолиманська»	315,37	704,15	306,34	608,36	–2,9	–13,6
ДП «Селидіввугілля»	324,23	1119,37	280,17	450,22	–13,6	–59,8
ПАТ «Шахтоуправління «Покровське»	156,76	516,79	200,29	509,73	+27,8	–1,4

Складено за даними Міністерства енергетики та вугільної промисловості України.

За собівартістю та ціною 1 т товарної вугільної продукції ДП «Селидіввугілля» за коефіцієнтом кореляції рангу Спірмена визначено тісноту (силу) і напрям кореляційного зв'язку між цими показниками (табл. 9).

З використанням даних табл. 9 і за формулою маємо $r=0,7$. Отже, між собівартістю та ціною 1 т товарної вугільної продукції наявна помірна тіснота зв'язку (значення коефіцієнта кореляції Спірмена знаходиться в межах $0,5 \leq r \leq 0,7$). При цьому знак

«+» означає, що між показниками існує прямий кореляційний зв'язок, тобто більшому значенню собівартості відповідає більше значення ціни 1 т товарної вугільної продукції. За 2006–2015 рр. повна собівартість у вугільній промисловості України зросла на 119,7%, а обсяг витрат на організацію збутової діяльності зменшився на 27,5%. За повною собівартістю та витратами на збут за коефіцієнтом кореляції рангу Спірмена визначено тісноту (силу) і напрям кореляційного зв'язку між цими показниками (табл. 10).

Таблиця 9

Дані для розрахунку коефіцієнта рангової кореляції

Собівартість 1 т товарної вугільної продукції X, грн	Ціна 1 т товарної вугільної продукції Y, грн	До розрахунку коефіцієнта рангової кореляції			
		ранги		різниця рангів $d = x - y$	квадрат різниці рангів d^2
		x	y		
324,23	280,17	1	1	0	0
445,73	328,95	2	2	0	0
721,27	412,33	3	3	0	0
911,32	477,17	4	7	-3	9
1058,48	542,17	9	9	0	0
1014,77	671,75	7	10	-3	9
991,26	484,92	6	8	-2	4
973,69	438,39	5	4	1	1
1043,99	444,26	8	5	3	9
1119,37	450,22	10	6	4	16

Авторські розрахунки.

Таблиця 10

Дані для розрахунку коефіцієнта рангової кореляції

Повна собівартість X, млн грн	Витрати на збут Y, млн грн	До розрахунку коефіцієнта рангової кореляції			
		ранги		різниця рангів $d = x - y$	квадрат різниці рангів d^2
		x	y		
12919,0	212,82	1	6	-5	25
15144,30	190,81	2	4	-2	4
18726,11	297,43	3	8	-5	25
20335,14	279,12	4	7	-3	9
23188,47	336,11	6	9	-3	9
27546,43	454,56	9	10	-1	1
22807,56	165,44	5	2	3	9
25043,46	191,77	7	5	2	4
26663,80	172,10	8	3	5	25
28388,90	154,40	10	1	9	81

Авторські розрахунки.

З використанням даних табл. 10 і за формулою маємо $r = -0,2$. Отже, між повною собівартістю та витратами на збут наявна низька тіснота зв'язку (значення коефіцієнта кореляції Спірмена знаходиться в межах $0,2 \leq r \leq 0,5$). При цьому знак «-» означає, що між показниками існує зворотній кореляційний зв'язок, тобто більшому значенню собівартості відповідає менше значення витрат на організацію збутової діяльності.

Однак ці показники та їх динаміка залежать від багатьох інших чинників і значно різняться по підприємствах. Тому вони не можуть безпосередньо слугувати для оцінки ефективності збутової діяльності.

Не можуть використовуватися для цієї мети і показники витрат на збутову діяльність (табл. 11), які значною мірою залежать від об'єктивних виробничо-технологічних чинників (обсягів виробництва, відстані від шахти до збагачувальної фабрики, вартості послуг вантажно-транспортних управлінь та залізниці, ставок страхування продукції, вартості транспортно-експедиційних послуг тощо), а також від особливостей обліку витрат.

Аналіз показує, що витрати на організацію збутової діяльності вугледобувних підприємств по Україні зросли за 2006–2011 рр. на 113,6%, а з 2012 рр. по-

чали зменшуватися. Так, у 2015 рр. витрати на збут знизилися на 66% порівняно з 2011 рр. Частка витрат на збутову діяльність у повній собівартості товарної вугільної продукції скоротилася за 2006–2015 рр. на 1,1% – з 1,65 до 0,54%.

Таблиця 11

Показники витрат на збутову діяльність

Роки	Частка витрат на збут у собівартості товарної продукції, %	Питомі витрати на збут 1 т товарної продукції, грн	Питомі витрати на збут 1 т реалізованої продукції, грн
2006	1,65	5,10	3,82
2007	1,26	5,00	3,70
2008	1,59	8,99	5,81
2009	1,37	9,03	5,77
2010	1,45	11,43	7,42
2011	1,65	14,44	9,06
2012	0,73	6,98	3,25
2013	0,77	8,03	4,81
2014	0,65	7,70	4,53
2015	0,54	7,39	4,27

Складено за даними Міністерства енергетики та вугільної промисловості України.

Витрати на збут 1 т товарної вугільної продукції збільшилися за 2006–2011 рр. на 183,1%, а у 2015 рр. зменшилися на 48,8% порівняно з 2011 рр. Витрати на

збут 1 т реалізованої вугільної продукції, відповідно, зросли на 137,2% та скоротилися на 52,9%.

Як показує аналіз, обсяг витрат на організацію збутової діяльності залежить від форми власності вугледобувного підприємства. Так, на державних

вугледобувних підприємствах спостерігається значне збільшення обсягу витрат на збут на 1 т товарної вугільної продукції. Тоді як на приватних шахтах значення цього показника скорочувалося (табл. 12).

Таблиця 12

Динаміка обсягу витрат на збутову діяльність на 1 т товарної вугільної продукції у розрізі вугледобувних підприємств

Вугледобувні підприємства	Питомі витрати на збут на 1 т товарної вугільної продукції, грн		Частка витрат на збут у собівартості товарної вугільної продукції, %	
	2006 р.	2015 р.	2006 р.	2015 р.
ДП «Красноармійськвугілля»	2,73	23,80	0,71	1,19
ДП «Вугільна компанія «Краснолиманська»	0,25	74,38	0,08	10,56
ДП «Селидіввугілля»	0,66	3,15	0,20	0,28
ПАТ «Шахтоуправління «Покровське»	5,35	0,04	3,41	0,01

Складено за даними Міністерства енергетики та вугільної промисловості України.

При цьому частка витрат на збут у собівартості 1 т товарної вугільної продукції на державних вугледобувних підприємствах зросла за 2006–2015 рр.: на ДП «Красноармійськвугілля» – на 0,48%, ДП «Селидіввугілля» – на 0,08%, на ДП «ВК «Краснолиманська» – на 10,48%. На ПАТ «Шахтоуправління «Покровське», навпаки цей показник зменшився на 3,4%.

Висновки. Дослідження свідчать, що певною мірою ефективність збутової діяльності характеризується динамікою питомих витрат на цю діяльність. Можна відзначити зменшення частки витрат на збут у собівартості на вугледобувних підприємствах приватної форми власності та суттєвого зростання на державних вугледобувних підприємствах.

На вугледобувних підприємствах (ДП «Красноармійськвугілля», ДП «Вугільна компанія «Краснолиманська», ДП «Селидіввугілля») спостерігалось скорочення питомих витрат на збут у розрахунку на 1 т товарної та реалізованої продукції.

Однак слід мати на увазі, що зміна витрат на збут може бути наслідком змін не в організації збуту, а в технології або організації виробництва. Наприклад, значне зменшення питомих витрат на збут 1 т товарної та реалізованої вугільної продукції в ПАТ «Шахтоуправління «Покровське» зумовлено передусім введенням в дію власної збагачувальної фабрики.

Визначення методів адекватної оцінки ефективності системи збуту та формування методичних підходів до прогнозування показників збутової діяльності вугледобувних підприємств України потребує додаткових наукових досліджень.

Література

1. **Исследование** удовлетворенности потребителей [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.customerservice.com.ua/ru/>. – Название с экрана. 2. **Економіка** логістики / Є. В. Крикавський, О. А. Похильченко, Н. В. Чернописька, О. М. Костюк, Н. Б. Савіна, С. М. Нікшич, Л. Я. Якимішин; за заг. ред. Є. В. Крикавського, О. А. Похильченко. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2014. –

640 с. 3. **Неруш Ю. М.** Логистика / Ю. М. Неруш. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2009. – 390 с. 4. **Тищенко А. Н.** Экономическая результативность деятельности предприятия: монография / А. Н. Тищенко, Н. А. Кизим, Я. В. Догайдайло. – Харьков: ИНЖЭК, 2005. – 144 с. 5. **Андрійчук В. Г.** Ефективність діяльності аграрних підприємств: теорія, методика, аналіз: монографія / В. Г. Андрійчук. – 2-ге вид. – К.: Київський нац. економічний ун-т, 2006. – 292 с. 6. **Воронкова А. Е.** Діагностика стану підприємства: теорія і практика: монографія / А. Е. Воронкова. – Харків: Вид-во «ІНЖЕК», 2008. – 520 с. 7. **Турило А. М.** Оцінка результативності ефективності продуктивності і збитковості підприємства: монографія / А. М. Турило, А. А. Турило. – Кривий Ріг: Етюд-Сервіс, 2010. – 196 с. 8. **Білошкурський М. В.** Методологія оцінки ефективності господарської діяльності в антикризовому управлінні підприємствами: монографія / М. В. Білошкурський. – Умань: Видавць «Сочінський», 2010. – 180 с. 9. **Белоусова О. С.** Оцінювання ефективності збутової діяльності в рамках маркетингової політики розподілу промислового підприємства / О. С. Белоусова, О. Л. Клименко, К. В. Лещина // Держава та регіони. – Сер. Економіка та підприємництво. – 2011. – Вип. 4. – С. 78–81. 10. **Кривов'язюк І. В.** Комплексна економічна діагностика підприємства: монографія / І. В. Кривов'язюк, Т. В. Божидарнік. – Луцьк: РВВ Луцького нац. технічного ун-ту, 2012. – 226 с. 11. **Говорушко Т. А.** Управління ефективністю діяльності підприємств на основі вартісно-орієнтованого підходу: монографія / Т. А. Говорушко, Н. І. Климаш. – К.: Логос, 2013. – 204 с. 12. **Отенко В. І.** Формування аналітичного інструментарію оцінки ефективності діяльності підприємства / В. І. Отенко // Бізнес-інформ. – 2013. – № 5. – С. 232–237. 13. **Спільник І. В.** Аналіз виробничо-збутової діяльності у підвищенні конкурентоспроможності підприємства / І. В. Спільник, О. М. Загородна // Економічний аналіз: зб. наук. праць. – Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського нац. економічного ун-ту «Економічна думка», 2014. – Т. 17. – Вип. № 2. – С. 106–120. 14. **Важинський Ф. А.** Оцінка ефектив-

ності управління системою збуту машинобудівних підприємств / Ф. А. Вазинський, Л. С. Ноджак, А. В. Колодійчук // Економіка промисловості. – 2010. – № 1. – С. 119–122. 15. **Ніценко В. С.** Методичні підходи до формування раціональної збутової політики аграрних підприємств / В. С. Ніценко // Формування ринкових відносин в Україні. – 2015. – № 8 (171). – С. 100–103. 16. **Шевчик М. Г.** Інструменти оцінки збутової політики підприємства [Електронний ресурс] / М. Г. Шевчик. – Режим доступу: <http://elibrary.nubip.edu.ua/7926/1/10smg.pdf>. – Назва з екрану. 17. **Абрамович І. А.** Методичні підходи оцінки ефективності збутової діяльності переробних підприємств / І. А. Абрамович // Агросвіт. – 2014. – № 4. – С. 25–28. 18. **Ткаченко Т. А.** Методичні підходи до оцінки ефективності управління збутовою діяльністю аграрних підприємств / Т. А. Ткаченко // Вісник аграрної науки Причорномор'я. – 2014. – Вип. 3 (79). – Т. 1. – С. 88–94. 19. **Майбогіна Н. В.** Концептуальні підходи до організації аналізу збутової діяльності на промисловому підприємстві / Н. В. Майбогіна // Фінанси, облік і аудит: зб. наук. праць. – К.: Київський нац. економічний ун-т, 2006. – Вип. 7. – С. 205–211.

Трушкіна Н. В. Оцінка ефективності збутової діяльності вугледобувних підприємств

Виконано аналіз динаміки показників збутової діяльності вугледобувних підприємств України: обсяг видобутку вугілля; обсяги готової, товарної та реалізованої вугільної продукції; залишки вугілля на складах вугледобувних і вуглепереробних підприємств; собівартість і ціна 1 тонни товарної вугільної продукції; збитковість вуглевидобутку; обсяг витрат на організацію збутової діяльності. Розраховано коефіцієнти варіації обсягів готової, товарної та реалізованої вугільної продукції, залишків вугілля ДП «Селидіввугілля». На основі використання коефіцієнту кореляції рангу Спірмена визначено тісноту і напрям кореляційного зв'язку між двома показниками: обсягами товарної вугільної продукції ДП «Селидіввугілля» та залишків вугілля, готових до відвантаження; собівартістю та ціною 1 тонни товарної вугільної продукції; повною собівартістю та витратами на організацію збутової діяльності.

Ключові слова: вугледобувне підприємство, збутова діяльність, оцінка, динаміка, показники, ефективність.

Трушкіна Н. В. Оценка эффективности сбытовой деятельности угледобывающих предприятий

Выполнен анализ динамики показателей сбытовой деятельности угледобывающих предприятий Украины: объем добычи угля; объемы готовой, товарной и реализованной угольной продукции; остатки угля на складах угледобывающих и углеперерабатывающих предприятий; себестоимость и цена 1 тонны товарной угольной продукции; убыточность угледобычи; объем затрат на организацию сбытовой деятельности. Рассчитаны коэффициенты вариации объемов готовой, товарной и реализованной угольной продукции, остатков угля ГП «Селидовуголь». На основе использования коэффициента корреляции ранга Спирмена определены теснота и направление корреляционной связи между двумя показателями: объемами товарной продукции ГП «Селидовуголь» и остатков угля, готовых к отгрузке; себестоимостью и ценой 1 тонны товарной угольной продукции; полной себестоимостью и затратами на организацию сбытовой деятельности.

Ключевые слова: угледобывающее предприятие, сбытовая деятельность, оценка, динамика, показатели, эффективность.

Trushkina N. Evaluating the effectiveness of marketing activities of coal mines

The analysis of the dynamics of marketing performance of coal mining enterprises of Ukraine is made: coal production; volumes of finished, salable coal production and sales; coal remains of warehouses coal enterprises; production costs and the price of 1 ton of marketable coal products; unprofitability of coal; the amount of costs for the organization of sales activity. The coefficients of variation of volumes of finished, salable coal production, sales the State Enterprise «Selidovugol» and coal remains of warehouses are calculated. On the basis of the use of Spearman's rank correlation coefficient the tightness and direction of correlation between the two indices are defined: salable products the State Enterprise «Selidovugol» and coal residue, ready for shipment; production costs and the price of marketable coal products; the total cost and the cost of the organization of marketing activities.

Keywords: coal mining enterprise, marketing, assessment, dynamics, performance, efficiency.

Стаття надійшла до редакції 18.02.2016
Прийнято до друку 27.04.2016